

וכבוש, זו פקודת הבוקר של אושוויץ, מלה נוראה וצפויה: לקום, "וסטאבאץ".

רות לבנית

לאט-לאט הסביבה נמוגה. המועקה מתחזקת ופתאום הוא יודע, תמיד ידע: שוב הוא במחנה וכל היתר לא היו אלא הפוגה, אשליה, חלום. נשמע קול מוכר היטב, לא מצווה, קצר

תישמע הפקודה הזרה, "לקום". והוא מסיים את ספרו בתיאור חלום שהיה מוסיף לפקוד אותו במשך שנים. הוא יושב בחיק המשפחה, בין ידידים, או בנוף רוגע, אך מועקה יש בו.

ולבטיו של פרימו לוי. אין הוא מבקש לו מפלט בדת. "במקום שיש אושוויץ אין אלוהים", הוא אומר. הוא שואל את עצמו, חוזר ושואל, מהו האדם ומה הוא מסוגל לעולל לרעהו. כך הוא עתיד לקרוא גם לספר הראשון של האוטוביוגרפיה, "הזהו אדם". עם זאת הוא קשוב לרחשי התקופה, שגם היא מעין שעה של בין-הזמנים. תמה המלחמה על סמליה ואמונותיה, והעתיד אין איש יודעו.

בשורת הניצחון, נפילת ברלין ומות היטלר, מצאה את חבורת האיטלקים אי שם ברוסיה, ליד מינסק. הם הובאו לשם כי הרוסים לא ידעו מה לעשות בהם, ושם נמצא מחנה צבאי נטוש. יפה היא בסרט ההתפרצות של שמחה ספונטנית שאין עמה פראות. בשביל חיילים, אלה, הרוסים, נסתיימה המלחמה, זו המלחמה הארוכה עד אין קץ שהחריכה את ארצם. עתה הם שרויים בשמחה, בעצב, באפיסת-כוחות; דומים הם לחבריו של אודיסיאוס אחר שגררו את ספינותיהם לחוף, והם תאבים לאוכל ולשתיה. ופרימו לוי אומר, גם בסרט וגם בספר, שהוא אוהב את החיילים הרוסים האלה, שהם עזינפוש במלחמה ורכי-מוג לעת שלום, והם ניצחו במלחמה זו משום שהיתה בהם משמעת פנימית עמוקה יותר, נובעת ממקורות פנימיים, חזקה מן המשמעת המכנית והעבדותית של הגרמנים.

יותר לא אספר. לכו לראות את הסרט, שפטו נא בני ובין המבקר של "עכבר העיר". תעקבו אחר מפת הנדודים של החבורה, היורדת לדרום רוסיה, רומניה, הונגריה, אוסטריה, דרך מעבר-ברנר. שערי אושוויץ נפרצו בינואר 1945. באוקטובר של אותה שנה חוזר פרימו לוי לטורינו עירו ולביתו.

מקרה מוזר קרה לי בעת הכתיבה: ביקרה אצלי חברה שחזרה מלונדון. יש לה משפחה בשכונת גולדרס גרין והיא מבקרת שם לעתים מזומנות. תוך כדי טיול בפארקים שבסביבה שמה לב לאיש אחד, קשיש, שנהג לשבת לבדו על ספסל. היא נכנסה בשיחה עמו ונתברר שהוא יליד הונגריה - והכיר היטב את פרימו לוי. הוא היה עמו באושוויץ, שוחרר עמו והיה שותפו למסע הארוך. במינכן פרש מן הקבוצה, הגיע אי כה לאנגליה, השתלב בעבודה בלונדון ההרוסה והשתקע בה. לאחר שנים חידש את הקשר עם פרימו לוי והתכתב עמו.

הוא דיבר עליו בחום ובהערצה. "מעיד אני על עצמי", אמר, "שחשבתי קודם על עצמי ורק אחר-כך על זולתי. הוא - לא כן. הוא חשב קודם על האחרים ואחר-כך על עצמו. הוא היה בן-אדם, בן-אדם אמיתי."

פרימו לוי פותח את ספרו בשיר קטן ושמו "הפוגה". בלילה במחנה, הוא אמר, היינו חולמים בעוצמה על השיבה הביתה, על אוכל, מגע, על דין וחשבון - עד אשר נשמעה הפקודה עם שחר - "וסטאבאץ" - לקום, והלב נצבט. ועתה הנה שבנו, בטננו מלאה ואת סיפורנו סיפרנו, אבל עוד מעט

מחמוד דרויש

מערבית: פרץ-דרור בנאי

אוי איזה גשם הלנה

והזר אומר להלנה: חסר לי
נרקיס כדי להתבונן במים,
מימיה שבגופי. התבונני את הלנה
במי-חלומותינו... תמצאי את המתים
על גדותיה שרים לשמך:
הלנה הלנה! אל תעזבי אותנו
יחידים כמו הירח

אוי איזה גשם זה
אוי איזה גשם זה

והזר אומר להלנה: נלחמתי
בשתי-שוחותיה, ולא תנקי מדמי
האסיאתי, ולא תנקי מדם
מסתורי בעורקי ורידיה. הלנה!
והיונים של הזמן ההוא היו כה קשים
וכה פראי היה "אוליס" שאהב את מסע-
החפוש אחר בדיותיו בעניני מסע!

את הדברים שלא אמרתי לה
אמרתי. והדברים שאמרתי
לא אמרתי אותם להלנה. אבל הלנה
יודעת את שאין הזר אומר.
ויודעת מה אומר הזר לרית
הנשבר תחת הגשם,
והיא אומרת לו:
מלחמת טרויה לא היתה
מעולם, לא היתה
מעולם...

אוי איזה גשם זה
אוי איזה גשם זה

מתוך הספר "למאד'ה תרקת אלחסאן וחדהו" -
"מדוע השארתי את הסוס לבדו".
הוצאת ריאד א'רייס. לונדון, בירות וקפריסין
מהדורה ראשונה 1995.

פגשתי את הלנה ביום שלישי
בשעה שלוש
שעת השעמום האינסופי
אך קול הגשם
בחברת בחורה כהלנה
הוא נעימת מסע.

גשם

אוי איזה געגועים הם אלה, געגועי השמים
אל עצמם!
אוי איזה אנחות הן אלה, אנחות הזאבים
אל מינם!

גשם על תקרת היבש
היבש המזהב שבאיקונות הכנסיות
- מה מרחק האדמה ממני?
ומה מרחק האהבה ממך?
אומר הזר למוכרת הלחם הלנה
ברחוב צר כמו הגרב שלה.
- דבור שגרת בלבד, וגשם.

גשם רעב לעצים...

גשם רעב לאבנים...

ואומר הזר למוכרת הלחם:
הלנה, הלנה! האם עכשיו עולה
ממך רית הלחם, אל מרפסת
בארץ רחוקה...
כדי להעתיק את דברי "הומרוס"
האם עולים המים מכתפיה אל
עץ יבש בשיר?

אומרת לו: אוי איזה גשם זה,
אוי איזה גשם זה!